

מודלים של קהילות פוליטיות

דמוקרטיה עירונית בין מערכות בחירות

כתב: מריק שטרן

תוכן העניינים

4	הקדמה: האם יש חיים אחרי הבחירות?
5	מפלגה עירונית: כן או לא?
5	יתרונות והזדמנויות
5	כוח ציבורי
5	המשכיות
6	קבלת החלטות
6	הכנה למאבקים הציבוריים הבאים
6	מכשולים ואתגרים
6-7	קשיי מימון
7	מגבלות זמן
7	חופש פעולה
9	מודלים משפטיים לארגון הקהילה הפוליטית
9-10	מפלגה
10-11	עמותה פוליטית
11	עמותה אזרחית
11-12	תנועה "חופשית" / בלתי פורמאלית
12	סיכום השוואתי
12	מבנים ארגוניים לפעילות השטח
13	השכונה
13	הרעיון
14	התנועה
15	מקרי מבחן
15-16	התנועה הירוקה
16-18	תנועת אשדודים
18-20	עיר לכולנו
19	סיכום

הקדמה: האם יש חיים אחרי הבחירות?

נגמרו הבחירות, נגמר הקמפיין, יש לנו כבר חבר/ת או חברי מועצה פעילים. אולי בקואליציה, אולי באופוזיציה, אולי אפילו מכהנים כסגן/ית ראש עיר. אך לפתע, עשרות או מאות הפעילים שליוו אותנו בקמפיין חזרו לשגרה, למשפחה ולעבודה. עם שוך קרנבלי הבחירות, אנחנו במועצת העיר נותרנו לבדנו, מול ראש העיר, להתמודד עם הפקידות ועם משחקי הכוח, למול האינטריגות של היריבים והתקשורת הבוחנת. איפה כולם עכשיו? איפה המפלגה שלנו?

אחד האתגרים הגדולים לאחר מערכת בחירות קשור בשאלת שימור הקהילה הפוליטית. לכאורה, נבחרי הציבור, בייחוד חברי מועצה שהגיעו לפוליטיקה האלקטוראלית מן החברה האזרחית המקומית, אמורים להיות בקיאים ברזי ההובלה של תנועה אזרחית או פוליטית. אולם השילוב בין עבודה פוליטית למעשית כחברי מועצה במקביל לקיום תנועת של אזרחים פעילים אינו פשוט כלל וכלל והוא טומן בחובו אתגרים משמעותיים:

- כיצד ניתן להוביל תהליכי קבלת החלטות, תוך כדי שיתוף הפעילים והקהילה?
- כיצד לבנות ולתחזק מסגרת תנועתית שתאפשר לחבר את פעילי השטח לפעילות של מועצת הרשות?
- כיצד לייצר מנגנוני השתתפות של הציבור, תוך קיום פעילות רציפה הכוללת המשך שכלולו של השיח עם השטח וחיזוק הקהילה הפוליטית, גם בין מערכת בחירות אחת לשנייה?

חוברת זו עוסקת בשאלת קיומה של הקהילה הפוליטית בין מערכות בחירות, בתקופת הרגיעה, כלומר בזמן העבודה השוטפת במועצת העיר. היא מציעה בחינה של היתרונות וההזדמנויות הטמונים בתחזוקתה של הקהילה הפוליטית לאחר הבחירות, וכן בירור של הקשיים והמכשולים העומדים בפני סיעות תושבים המבקשות להקים מפלגה עירונית. כמו כן, ריכזנו עבורכם ארבעה מודלים משפטיים קיימים אשר מאפשרים את הקמתו של מנגנון עירוני שימש כשלד ארגוני עבור הקהילה הפוליטית שלכם. לבסוף יוצגו מספר מקרי מבחן של קהילות פוליטיות ותיקות בישראל ודרכי ההתארגנות שלהם לאחר הבחירות.

החוברת הופקה ונכתבה על ידי מחלקת פוליטיקה מקומית במכון שחרית וכוללת דוגמאות לעשייה מקומית קהילתית-פוליטית של תושבים וחברי מועצה מרחבי הארץ.

מפלגה עירונית – כן או לא?

לכאורה מדובר בשאלה פשוטה, אך התשובה עליה, כרגיל, הרבה יותר מורכבת. מגבלות זמן, הצורך בחופש פעולה וקשיי מימון עומדים כחומה בצורה מול החשיבות בשימור הקהילה הפוליטית והצורך של הנבחרים בכוח ציבורי ובגב פוליטי. לפעמים להישאר לבד כחברי מועצה עצמאיים שלא תלויים במנגנון מפלגתי זה יותר יעיל ונוח. בקיצור, מדובר בדילמה. לכן לקראת קבלת ההחלטה ואופן ההתארגנות הנבחר, עשינו עבורכם SWOT קצר, ולהלן נציג את סקירת היתרונות וההזדמנויות למול החסרונות והמכשולים, על מנת שהכרעתכם בין החלופות השונות תתבסס על שיקולים רבים ככל האפשר.

יתרונות והזדמנויות

כוח ציבורי – יכולתם של חברי מועצה להוביל תהליכים או שינויים פוליטיים היא מצומצמת למול כוחו הרב והכמעט בלתי מוגבל של ראש העירייה. בקואליציה, חברי המועצה כפופים למשמעת הקואליציונית ובאופוזיציה הם מודרים מעמדות ההשפעה. בשני המקרים, כאשר חברי המועצה מייצגים קהילה פעילה אשר מגבה ציבורית את עבודתם – העשייה מקבלת משנה תוקף והיתכנותה הפוליטית גדלה. באמצעות צוותי חשיבה ופעולה, שימוש בכלים של מחאה ציבורית, השתתפות בדיוני המועצה ושימוש במדיה חברתית יכולה הקהילה הפוליטית לסייע לחברי המועצה להשפיע על סדר היום של הרשות ועל אופן קבלת ההחלטות ואיכותן.

המשכיות – על פי רוב, לאחר קדנציה אחת או שתיים, המנהיגים המקומיים מתקדמים לפעילות ציבורית ברמה הארצית או פורשים מפעילות פוליטית. מרכיב חשוב בפעילותן של תנועות חדשות הנסמכות על הנהגה מייסדת דומיננטית הוא התקווה היא כי מקרב קהל הפעילים יצמח דור הנהגה הבא של הקהילה הפוליטית. במידה שהקהילה הפוליטית תמשיך בפעילות השוטפת ולא תפעל רק סביב נקודות זמן ספציפיות כגון מערכות הבחירות, עשויה לצמוח מתוכה ההנהגה הלגיטימית הבאה, ללא צורך באיתור מועמדים חיצוניים.

קבלת החלטות – החלטות פוליטיות מתקבלות במקרים רבים בתחום האפור שבין מצע התנועה והקהילה לבין המציאות בשטח, בין הקווים האידיאולוגיים הקשיחים לבין הצורך בפשרות ובפרגמטיזם. זו מציאות שבה נתקלים פעילים ציבוריים בכל שדרות העשייה הציבורית. קל וחומר, כאשר מדובר במי שמייצגים ציבור אידיאולוגי ואשר מאמינים בצורך ביושרה פוליטית. כאשר מתקבלת החלטה פוליטית מורכבת, יש צורך בגיבוי ציבורי – בהסברה ובלגיטימציה. אם ההחלטה מתקבלת בפורום רחב של פעילים או במוסד מרכזי של הקהילה, תוך הצבעה דמוקרטית, יש לכך משנה תוקף המאפשר חופש פעולה פוליטי מאוזן. נוסף על כך, חוכמת ההמונים מובילה על פי רוב להחלטות הנכונות ביותר, זאת בהנחה שהיא מנוהלת בצורה היעילה והטובה ביותר.

הכנה למאבקים הציבוריים הבאים – הקהילה הפוליטית המתוחזקת תשמש גם כבסיס השטח העיקרי לכל המאבקים הציבוריים והחברתיים הבאים, כמאגר של פעילים, שגרירים ומסבירים אשר חשים שהקהילה שייכת להם. במקום לגייס לפני כל מאבק ציבורי וחברתי פעילים ומתנדבים ולהכשירם בתהליך ארוך ויקר, הקהילה הפוליטית תפעיל אותם מתוכה, כיתרון וכאמצעי הממנף את כלל ההישגים לקראת המאבקים והפעילויות הבאות.

מכשולים ואתגרים

לכאורה, המשך התחזוקה של הקהילה הפוליטית או הקמתה מחדש לאחר כל מאבק או התמודדות ציבורית הוא צעד הגיוני ומתבקש שמומלץ לכל חברי המועצה. אולם המצב בפועל הוא הפוך, משום שנבחר ציבור שאינם משויכים למפלגה ארצית מתקשים מאוד ביצירת תשתית ציבורית מקומית בת קיימא. המערכת החוקית הקיימת אינה מעודדת או מותאמת לצורך זה, כך שבפני פעילי ציבור מקומיים כולל חברי המועצה החדשים ניצבים מכשולים משמעותיים בדרך להשגת המטרה:

קשיי מימון – הפעלת מערכת של קהילה פוליטית או מפלגה מקומית דורשת מימון של רכזי שטח, תקציב לפעילות, פרסום וכן הלאה. למעשה מדובר בארגון בסדר גודל של עמותה קטנה או בינונית. ביסוס הפעילות על התנדבות בלבד יקשה מאוד לייצר רציפות של פעילות ואף יפגום באיכות התכנים ובאופן הצגתם וכן הלאה. חוק מימון המפלגות מגביל באופן משמעותי ביותר את האפשרות לממן פעילות של סיעה פוליטית מקומית שאינה קשורה למפלגת אם ארצית. התרומה המותרת היא של 5000 ₪ בלבד לבית אב, לכל קדנציה, כולל כמובן את מערכת הבחירות עצמה. מכאן שהנבחרים יעדיפו להשתמש בחלק הארי של

התרומות הפוטנציאליות בקמפיין הבחירות הבא ולא לשם הפעילות השוטפת. יתר על כן, התקופה שאחרי הבחירות היא נטולת מומנטום ומאופיינת ברגיעה ציבורית ולכן גם אפשרות גיוס התרומות מצומצמת יותר. באופן כללי, קשה יותר לגייס כסף עבור פעילות שוטפת, מאשר עבור מאבקים ציבוריים שיש להם תוצאות ברורות, נראות ומידיות. שלל הסיבות הללו גוררות קושי של ממש במימון לאורך זמן של המנגנון הניהולי והפעילות השוטפת של הקהילה הפוליטית.

מגבלות זמן – ניהול הפעילים דורש משאבי זמן ואנרגיה. בכדי לעשות זאת בצורה מקצועית ולאפשר העצמה אזורית וקהילתית אמיתית יש להצטייד באורך רוח. הקמת מסגרות לפעילות, ועדות, הצבעות ובירוקרטיה הן פעילויות שגורעות מהזמן המוקדש לעשייה במסגרות החיצוניות וכן במועצת העיריה. רוב רובם של נבחר הציבור המקומיים, בכללם חברי המועצה, עובדים לפרנסתם והתנדבותם במועצה נעשית רק בזמנם הפנוי. עובדה זו משמעה משאבי זמן מצומצמים לתחזוקה או להקמה של קהילה פוליטית על ידי נבחר הציבור עצמם. גם לפעילים קשה יותר להשקיע זמן התנדבות, כאשר אין מדובר בתקופה של מאבק ציבורי וחברתי ממוקד. לאור כל זאת, יש צורך בגישות יצירתיות שיאפשרו גיוס לפעילות בזמן "חולין".

חופש פעולה – שיתוף הפעילים בתהליך קבלת ההחלטות כרוך גם בהגבלת יעילות העבודה של נבחר הציבור וצמצום חופש הפעולה שלהם. על מנת להבטיח יעילות אופטימלית וניצול זמן מיטבי, הרי שיותר פשוט להתנהל ולקבל החלטות באופן עצמאי וללא שיתוף איש מלבד נבחר הציבור. כמו כן, בהובלת מדיניות שנויה במחלוקת, לעיתים הצורך להיוועץ ולהיות תלוי בהחלטתם של פעילים עשוי להביא לשיתוק או לחוסר פרגמטיות. קיימות דוגמאות רבות בהיסטוריה של הציבוריות הישראלית המעידות על כך שקהילות ותנועות ציבוריות שותקו בגלל ריבים פנימיים ועיסוק מתמיד במאבקי כוח.

סיכום ביניים

דרוש לנו מודל פעילות אשר יאפשר לגשר בין צרכים ועקרונות מפתח אשר לכאורה סותרים זה את זה ומייצרים קונפליקטים. הקונפליקט הראשון נוצר בחיכוך שבין הצורך לפעול באופן יעיל לבין הקמת מנגנון שעלול ליצור סרבול ניהולי ובזבוז של משאבי זמן וכוח. עלינו למצוא, לפיכך, מודל אשר בכוחו ליצור מציאות שבה הקהילה הפוליטית מחזקת ומיעלת את עבודת נבחר הציבור ובכללם חברי המועצה. הקונפליקט השני מעמת

את הרצון לייצר מנגנונים להעצמה אזרחית-פוליטית של תושבי היישוב תוך יצירת דור המשכי של הנהגה עם החשש מיריבות ומאבקי כוח בין שותפים, אשר יכלו אנרגיות ויובילו לפגיעה באיכות העבודה וביושרה הפוליטית. הקונפליקט השלישי קשור בשאיפה לייצר מנגנון מסודר, איכותי ומבוסס משאבים הפוגשת את ההגבלות החמורות שהדין מטיל על יצירת מנגנון פוליטי עירוני, בעיקר בתחום המימון. לאור זאת, יש לתור אחר המודל החוקי המאפשר מקסימום תועלת תוך ניצול מרבי של אפשרויות המימון השונות.

מודלים משפטיים לארגון הקהילה הפוליטית

ניתן לזהות ארבעה מודלים עיקריים למבנים ארגוניים עבור הקהילה הפוליטית. המצב החוקי הקיים אינו מאפשר מודל אידיאלי המותאם למפלגה עירונית. החוק הישראלי מכיר במושג מפלגה – אולם גוף זה רלבנטי רק למפלגות המתמודדות לכנסת ודורש השקעה כספית משמעותית עם ההקמה. ברמת הרשויות המקומיות קיימת רק ההגדרה החוקית לסייעה/רשימה המתמודדת למועצת העיר ואשר כוללת את המייסדים וחברי הרשימה בלבד, אך לגוף זה לא מוגדר בחוק מנגנון או מבנה ארגוני מעבר לתקופת הבחירות. שתי מסגרות דמוקרטיות אחרות הן בתחום המלכ"רים, הראשונה בדמות העמותה הרגילה, המחויבת לפעול במנותק מהדרג הפוליטי הנבחר והשנייה היא עמותה בעלת זיקה פוליטית מוגדרת, המוגבלת מראש למימון הזעום המותר לפי חוק מימון המפלגות. אנו נזקקים לפיכך לתמרון בין המסגרות החוקיות הקיימות ולמציאת המודל המתאים ביותר לכל יישוב.

#1 מפלגה

למפלגה ארצית יש הגדרה ברורה ומחייבת בחוק המפלגות, לאורה מגדירה כל מפלגה במסגרת התקנון את מעמדם של חברי המפלגה, כוחו של היו"ר, הליכי הבחירות הפנימיות וכן הלאה. למפלגה בישראל יש מבנה סטנדרטי מקובל אשר כולל מטרות, מוסדות, כללים להצטרפות או להשעיית חברים, חובות החברים וזכויותיהם, בחירות לסייעה ולתפקידים אחרים. המפלגות בישראל נרשמות ברשם המפלגות, כאשר הליך הרישום כולל החתמה של 100 חברים מייסדים ותשלום אגרה בסך 42,000 ₪. אולם יש לזכור, כי רישום מפלגה מתאים במקרה של התמודדות לכנסת ולא מתייחס למפלגה עירונית מקומית. ניתן להשתמש במבנה הארגוני שמוצע בחוק המפלגות, לא הרשמה כמפלגה בפועל, אלא תחת מסגרת חוקית של מלכ"ר, המוגבל לפי חוק מימון מפלגות.

להלן פירוט המוסדות המרכזיים הנדרשים על פי חוק במפלגה רשומה:

א. מועצת המפלגה – המוסד המרכזי של המפלגה, הרשאי להחליט בכל נושא הנוגע למפלגה והקשור בה.

ב. הנהלת המפלגה – הרשות המפלגתית המכוונת את פעולות המפלגה ואת מדיניות המפלגה בתקופה שבין כינוסי המועצה.

ג. מזכירות - הגוף המנהלי והארגוני של המפלגה, המופקד על ניהול ענייני המפלגה ועל ביצוע ההחלטות המתקבלות.

ד. ועדת הביקורת - הגוף המבקר את המשק הכספי, הנכסים וספרי החשבונות בכל מוסדות המפלגה ובכל פעולותיהם ללא יוצא מן הכלל, למעט בית הדין של המפלגה.

ה. בית הדין - המוסד השיפוטי של המפלגה.

ו. סניפי המפלגה (לפי החלטת המועצה)

יתרונות: זהו מנגנון דמוקרטי מוגדר ומוכר על פי חוק, אשר יש בו כדי לאפשר מגוון גדול של דרכי השפעה ומעורבות לפעילים.

חסרונות: הסרבול הנובע מריבוי מוסדות ופרוצדורות עשוי להביא לשחיקת פעילים שימצאו עצמם עסוקים בבירוקרטיה ובבחירות פנימיות תדירות, יותר מאשר בעשייה משמעותית למען הקהילה הפוליטית.

#2 עמותה פוליטית

למלכ"ר בישראל יש מבנה קבוע המוגדר בחוק העמותות וכן בתקנון המצוי של העמותות בישראל (תקנון שניתן לשנות בכפוף לאישור רשם העמותות). אסור לעמותות להוות צינור להשפעה ומימון פעילות פוליטית, אלא אם דבר זה נעשה במסגרת חוק מימון מפלגות ונחשב כחלק מההוצאות המוכרות לאחר מערכת הבחירות הבאה. במצב כזה מוגדרת העמותה כ"גוף קשור לסיעה", ולפיכך 'עמותה פוליטית' אינו מושג המוכר בחוק אלא רק מלכ"ר. אולם ניתן דווקא לשאוב השראה מהמבנה של עמותה רגילה, שהנו מבנה דמוקרטי פשוט באופן יחסי המתאים לתנועה בסדר גודל עירוני. ההתאמה של המנגנון לתנועה פוליטית עם נציגים במועצה מחייב להגדיר את תהליך בחירת המועמדים לרשימה ואת תהליך קבלת ההחלטות המגדיר את ההירארכיה שבין חברי המועצה לחברי התנועה.

א. אסיפה כללית - מורכבת מכלל חברי העמותה.

ב. ועד מנהל - מונה את החברים שנבחרו על ידי האסיפה הכללית אחת לשנה, לשם ניהולה השוטף של העמותה.

ג. ועדת ביקורת - מבקרת את פעילותה הכספית של העמותה.

ד. סניפים (בהתאם להחלטת האסיפה)

ה. צוות ניהולי - מורכב ממי שאינם חברי ועד מנהל: מנכ"ל/ית, אדמיניסטרציה, רכזים וכו'.

יתרונות: מבנה פשוט ודמוקרטי

חסרונות: מוגבל באפשרות המימון, כפוף לרשם העמותות ומורכב מבחינת מעמדו החוקי.

#3 עמותה אזרחית

על מנת לאפשר גיוס כספים משמעותי לקידום תחומי הפעילות העיקריים של התנועה, ניתן להקים גוף המנותק משפטית, ציבורית וארגונית מהסיעה הפוליטית אך מסייע בקידום מטרות משותפות, תחת מבנה מלכ"ר רגיל (כפי שמפורט בסעיף הקודם). גוף כזה יכול להיות שחקן בזירה אזרחית ללא זיהוי פוליטי מוגדר.

יתרונות: גיוס כספים ללא מגבלות חוקיות, הקמת מנגנון יעיל לקידום נושאים וסוגיות מרכזיות.

חסרונות: ניתוק מחברי המועצה והפעילות הפוליטית שעשוי להביא לפגיעה ב"מותג" הפוליטי, בריחה של כוח מתנדב והפיכה לארגון מקצועי.

#4 תנועה "חופשית"/ בלתי פורמאלית

מודל זה מושתת על מנגנון הפועל בצורה בלתי פורמאלית ללא מבנה משפטי ובו מתקיימת קבלת החלטות בקונצנזוס או בהצבעת רוב. לפעילים יש השפעה על קבלת החלטות, בהתאם לרמת המעורבות והפעילות שלהם, ללא תקנון או בסיס חוקי המסדיר את היחסים בין הפעילים לחברי המועצה. מנגנון מסוג זה מתאים לתנועה קטנה בה מתקיימת שליטה מרכזית משמעותית של חברי המועצה בצוות רנדומאלי של פעילים או מתנדבים. הפעילות מתבצעת על בסיס נושאי עניין, שסביבם נבנים צוותי מתנדבים. במקביל, ניתן לגייס תרומות לפעילות לחשבון פרטי מתועד, בכפוף לחוק מימון המפלגות.

חסרונות: אין למודל מנגנונים דמוקרטיים, מתאים לארגון קטן ולא מאפשר הקמת קהילה פוליטית משמעותית.

סיכום השוואתי

(ציון מ-1 עד 3, כאשר 1 מציין התאמה מועטה, 2 - התאמה בינונית ו-3 - התאמה רבה)

מודל	גיוס כספים	יעילות אורגנית	העצמה קהילתית	חוקיות
מפלגה פוליטית	1	1	3	3
עמותה פוליטית	1	3	3	2
עמותה אזרחית	3	2	2	1
תנועה חופשית	1	3	1	3

מבנים ארגוניים לפעילות השטח

לפני ההכרעה לגבי המסגרת המשפטית/ארגונית המתאימה עבורכם, יש לזכור שהמבנה הארגוני צריך לשרת את תכנית הפעילות האסטרטגית של הקהילה הפוליטית ואת אופן ההתארגנות הרצוי והמתאים עבור הפעילים והקהילה כולה. המטרות הכלליות של הקהילה הפוליטית הן לשפר ולחזק את הייצוג הפוליטי של התושבים וצרכיהם ובמקביל לפתח רצף בין המרחב האזרחי-קהילתי למרחב הפוליטי-אלקטוראלי. לפיכך יש צורך לחשוב על מסגרות לפעילות שיהיו אטרקטיביות עבור הפעילים עצמם ואפקטיביות עבור הקהילה/ היישוב, תוך כדי יצירת מרחבים קהילתיים חיים ומשתפים. את הפעילות עצמה ניתן לאגד בשלושה מישורים עיקריים: המישור הגיאוגרפי (השכונה), המישור הנושאי (הרעיון) והמישור הציבורי (התנועה).

השכונה

עבור תנועה העוסקת בנושאים מוניציפאליים, המישור הגיאוגרפי הוא בעל משמעות רבה, מכיוון שסוגיות הקשורות למגורים וחיי היומיום מהוות חלק משמעותי מסדר היום המקומי. זאת ועוד: נושאים חברתיים כרוכים לבלי הפרד בהיבטים גיאוגרפיים, למשל במסגרת פיתוח פרויקטים של חיים משותפים, העצמת קהילות או אוכלוסיות מוחלשות על בסיס שכונתי.

בהתאם לכך ניתן להקים סניפים או תאי פעולה שכונתיים, שאליהם משתייכים חברי התנועה לפי מקום מגוריהם. סניפים שכונתיים עשויים להוות בסיס כוח ומידע משמעותי במהלך הקדנציה. חברי הסניף יכולים לתפקד כאנשי קשר בין התושבים בשכונה לחברי המועצה ולהיפך, ולשמש מקור מידע על המתרחש בשטח עבור חברי המועצה. הם גם יכולים ליזום עצמאית פעילויות ופרויקטים בתחומים שונים ובכך לקדם את מטרות התנועה ברמה השכונתית, כמו גם לחזק את הנוכחות והחשיפה הציבורית. רכזי הסניפים או הפעילים המרכזיים יכולים להיות נציגים בעלי סמכות משמעותית גם ברמה הכלל-עירונית, בפורום שיקבל החלטות אסטרטגיות או מעשיות.

סניפים מקומיים הם גם בסיס טוב ליצירת מוביליזציה עבור הפעילים ולבניית מנגנון המצמיח את דור המנהיגות הבא. מטבע פעילותו מייצר הסניף המקומי תשתית של פעילים, כמו גם הישגים ברמה המקומית והיכרות בקרב התושבים גם לצורך מערכת הבחירות הבאה.

הרעיון

לא כל הפעילים מעוניינים לפעול במסגרת שכונתית, ופעמים רבות תחומי העניין העיקריים שלהם עוסקים דווקא בנושאים כלל עירוניים או ארציים. לכן הקמת צוותים אשר מקדמים נושא ספציפי, כמו למשל בתחום החינוך או מערכת התחבורה, היא דרך אפקטיבית להפעיל פעילים ולגבות את עבודת נבחרי הציבור. ניתן לתעדף נושאים הקשורים לתחומי האחריות של נבחרי הציבור, אך לא חייבים להגביל זאת לתחומים אלה. לצוותים אלו משמעות רבה בקידום בפועל של פרויקטים ברמה העירונית, הפעילים יכולים לעסוק במחקר וכתובת מסמכי מדיניות, בפעילות שטח, ייזום פרויקטים, מאבק ציבורי, קידום נושאים וכיוצא בזה. חברי הצוותים יכולים להשתתף כצופים או כמשקיפים בוועדות העירוניות הרלבנטיות.

פעילים מרכזיים ותיקים או פעילים בעלי יכולות מקצועיות רלבנטיות יכולים להשתתף גם בפעילות אסטרטגית ותכנונית של התנועה. בכלל זה ניתן למנות סיוע רעיוני לקידום מטרת התנועה באופן כללי, עיצוב ומיתוג, סיוע משפטי ומתן סיוע אדמיניסטרטיבי. הפעילים יכולים לסייע במתן עזרה שבועית לנבחרי הציבור או כחברים בצוותים העוסקים בנושאים ארגוניים ברמה האסטרטגית. פעילים בעלי פרופיל גבוה כתורמים, אנשי עסקים או אקדמיה, אנשים בשיעור קומה עירוני משמעותי, כדאי לשתף ולהכיל בפעילות שאינה פעילות שטח, אלא כיועצים על בסיס התנדבותי.

מודלים של קהילה פוליטית בפועל הם אמנם תופעה חדשה יחסית בישראל, אולם 6-7 שנות ניסיון שצברנו בירושלים ובתל אביב וכן בזירה הארצית, מאפשרות לנו לקחת מספר מקרי מבחן רלבנטיים וללמוד מהם על החסרונות והיתרונות של מבנים משפטיים אופציונאליים ודרכי התארגנות שונות.

התנועה הירוקה

התנועה הירוקה הוקמה בשנת 2008 על ידי פעילי שטח בתחום החברה והסביבה, וחברים בה מייסדי ארגונים סביבתיים ידועים כגון מגמה ירוקה, אדם טבע ודין ועוד. התנועה חרתה על דגלה את קידום השקפת העולם הסביבתית-חברתית במוקד תהליכי קבלת ההחלטות של מדינת ישראל, והיא נרשמה כמפלגה והתמודדה בבחירות לכנסת ה-18 ברשימה אחת עם מפלגת מימד תחת השם 'התנועה הירוקה-מימד'. הרשימה המשותפת קיבלה 27,737 קולות. בבחירות לכנסת ה-19, לאחר שנערכה לריצה עצמאית, החליטה בסופו של דבר ובניגוד לבחירת ועידת המפלגה, לרוץ ברשימה משותפת עם התנועה בראשות ציפי לבני. מועמד המפלגה, אלון טל, הוצב במקום ה-13, ולא נכנס לכנסת.

מבנה התנועה

מייסדי התנועה בחרו לפעול במסגרת מפלגתית דמוקרטית תוך יצירת מנגנון קבלת החלטות מבוזר ושיתופי, אשר התיר לחברי התנועה להיות מעורבים באופן משמעותי.

פרט למוסדות המפלגה המחויבים על פי חוק, אנשי התנועה הגישו תקנון הכולל מנגנונים ומוסדות נוספים. כקבוע בחוק, מונתה לתנועה ועידה מרכזית שכללה את כלל חברי המפלגה ומזכירות שהורכבה מפעילים מרכזיים ובעלי תפקידים (יו"ר סניף, רכזים וכיוב'). בתנועה הירוקה הייתה גם הנהגה – גוף מצומצם של 5-7 אנשים שכלל את חברי הרשימה ומנכ"לית התנועה, והיה אמון על ההחלטות המשמעותיות המידיות ביותר. למעשה, ההנהגה והמזכירות היוו שני גורמים מובילים מאזנים. כך שלמרות שיו"ר המזכירות מונתה על ידי ההנהגה, המזכירות בכללותה עדיין פעלה באופן עצמאי והיוותה את הגוף שמייצג את "אנשי

השטח במפלגה" מול ההנהגה הנבחרת. בנוסף הוקמה מועצת מומחים, גוף שהורכב מאנשי מקצוע ואקדמאים בתחומים שונים, אשר תפקידם היה לספק את הידע המקצועי למקבלי ההחלטות במפלגה. למועצת המומחים היה תפקיד משמעותי בעיצוב המצע ומסמכי המדיניות, כמו גם בפעילות השוטפת לאחר הבחירות.

בשיא פעילותה, לקראת הבחירות בשנת 2009, כללה התנועה כ-1200 חברים מרחבי הארץ. חברי התנועה שילמו בין 50 ל-100 שקלים כדמי חברות שנתיים, שהיוו בסיס כלכלי מצומצם לפעילות השוטפת. לאחר הבחירות, עשרות פעילים המשיכו לפעול במסגרת הסניפים המקומיים, המזכירות ומועצת המומחים. למעשה, התנועה כמעט לא ייצרה פעילות שוטפת, אלא בעיקר פעילות פוליטית. המוסדות היוו מרחב הזדהות ועשייה עבור הפעילים, עובדה שסייעה בשימור הגרעין המרכזי בין שתי מערכות הבחירות.

המקרה של התנועה הירוקה ממחיש כיצד הקמת מערך מבוזר ודמוקרטי של מוסדות מפלגה מאפשר שימור פעילים לאורך זמן. עם זאת, ההצלחה במבחן שימור הפעילים לבדה אינה מבטיחה הצלחה פוליטית. לאור הכישלון השני ברציפות בבחירות 2013, המערך המפלגתי של התנועה הירוקה התפרק כמעט לחלוטין. מכך ניתן להסיק, שלמפלגה ארצית נדרשים עשרות אלפי חברי מפלגה בכדי לבסס שטח משמעותי ברחבי הארץ. הבעיה הייתה טמונה כנראה בקנה המידה הקטן או בהתנהלות הפוליטית של הנהגת המפלגה שכשלה בתרגום המעמד המרכזי של הנושא הסביבתי בציבוריות הישראלית לרווח פוליטי.

תנועת אשדודים

התנועה החברתית פוליטית 'אשדודים', הוקמה על בסיס פעילים חברתיים מאשדוד שהתאגדו במסגרת המחאה החברתית של שנת 2011. מטרת התנועה היא לייצר "מהלך משמעותי של התארגנויות קהילתיות, רב תרבותיות באשדוד. התנועה מבוססת על האמונה כי עלינו להיות סובלניים וקשובים האחד לשני, לבנות מרחבים המאפשרים לחיות בשלום ובהדדיות ואם צריך גם להיאבק למען מקום וזכויות לכולם. יו"ר התנועה הינו יניב קקון, איש חינוך ופעיל חברתי. כשנה לאחר המחאה החברתית, נערך אירוע "שולחנות עגולים" עם ועדת ספיבק-יונה, במסגרתו 250 תושבים הגיעו וניסחו רעיונות ומסמכים שסביבם נבנתה התנועה. כאשר המשימה הראשונה כבר הייתה ההכנות לבחירות למועצת העיר אשדוד באוקטובר 2013. למרות קמפיין ארוך ואינטנסיבי, שהיה חדשני מסוגו והצליח לגייס לפעילות בני נוער, צעירים ומבוגרים רבים בעיר, התנועה לא הצליחה לזכות במושב

במועצה. על אף האכזבה מתוצאות הבחירות, אנשי התנועה ממשיכים לפעול באשדוד חברתית ופוליטית ולייצר פעילויות חברתיות בתחומי חינוך, סביבה ורווחה וגם לפעול פוליטית חוץ פרלמנטארית למועצת העיר.

כבר בתחילת דרכה של התנועה הושקע מאמץ רב בכתיבת תקנון, בניית מוסדות ויצירת מבנה פעילות דמוקרטי עם דגש מרכזי על שקיפות, מעורבות והעצמה של הפעילים. מתוך התפיסה שבכך גלום השינוי המצופה מהפוליטיקה המקומית, בניסיון לייצר שקיפות ולחדש את הקשר בין התושבים לנציגים הפוליטיים באשדוד. מבחינה משפטית התנועה פעלה פורמלית רק כרשימה שהתמודדה בבחירות מקומיות, רק לאחר הבחירות היא נכנסה לתהליך של רישום עמותה בעלת זיקה פוליטית.

אסיפת הפעילים – הגוף המאגד את חברי התנועה. מתאסף לפחות אחת לשנה לבחירת המוסדות האחרים של התנועה: יו"ר אסיפה, צוות ארגון, וועד הביקורת. בכדי להתקבל לחברות בתנועה יש למלא טופס שותפות ולשם דמי שותף. האסיפה היא גם הגוף הבוחר את הרשימה המתמודדת למועצת העיר.

צוות ארגון – הגוף המרכזי בתנועה, המנהל בפועל את הפעילות השוטפת. חברי התנועה הכינו הגדרות תפקיד לכל חברי צוות הארגון – גזבר, דובר, ריכוז מעגלים קהילתיים, ריכוז שותפים, , רכז שטח, רכז פניות ציבור ורכז צוות ארגון. צוות זה משמש גם לערעור על החלטות מוסדות התנועה ישוב סכסוכים ופתרון מחלוקות. האסיפה הכללית\אסיפת הנציגים מוסמכת לבחור את צוות הארגון.

מעגלים\פורמים – הפעילים מאגדים במעגלים או פורמים של נושאים שונים או אזורים גיאוגרפיים - סביבה, קואופרטיב/תעסוקה, תרבות, חינוך, נשים, נוער. הגדרת הפורמים מתבצעת לפי המלצת צוות הארגון או לפי בקשת 10 חברי תנועה.

ועדת ביקורת – גוף פורמלי שמבקר את פעילות התנועה ואת הדו"ח השנתי בהתאם לכללי רשם העמותות.

הבחירה בקמפיין דמוקרטי, ששיתף במעגלים 250 חברים רשומים ועוד כמות זהה של פעילים שאינם רשומים, היוותה גם תפיסת עולם פוליטית וגם החלטה ארגונית. בכדי להתמודד עם מיעוט אמצעים כספיים, התנועה החליטה להתבסס על כוח מתנדב ומחויבות גדולה של מאות פעילים צעירים. העובדה שגם לאחר הבחירות התנועה פעילה, מוסדותיה

מתפקדים – אחת לחודש האסיפה מתכנסת והיא מייצרת פעילות חברתית וקהילתית באשדוד, מעידה שהיא כבר הצליחה להיות התנועה הפוליטית הבלתי מפלגתית העירונית הראשונה שפועלת בעיר גדולה בישראל באופן דמוקרטי וקהילתי. אולם השאלה החשובה היא תבחן לאורך זמן, עד כמה המבנה הארגוני המשתף והדמוקרטי מחד, ומורכב מאידך יצליח לתחזק פעילים לאורך שנים, לייצר תהליכים חברתיים וקהילתיים ארוכי טווח באשדוד, ולהיתרגם לכוח פוליטי מחודש וחזק יותר בבחירות הבאות.

עיר לכולנו

עיר לכולנו היוותה את הפתעת הבחירות המקומיות בתל אביב בשנת 2009, כאשר הצליחה להכניס חמישה חברי מועצה חדשים למועצת העיר. לאחר הבחירות העדיפה התנועה להיכנס לאופוזיציה העירונית, לאור אי הסכמתו של ראש העיר חולדאי לדרישות הקואליציוניות אותן הציגה הסיעה במשא ומתן.

התנועה לא נרשמה כעמותה או כמפלגה, אלא ניהלה את תקציביה בחשבון נאמנות שנוהל בהתאם לחוק מימון המפלגות. לאחר הבחירות הוחלט לייצר מנגנון תנועתי שתפקידו לשמר את הפעילים ולייצר פעילות עירונית. לתנועה היו כבר מוסדות שהוקמו לפני הבחירות:

אסיפה כללית – מונה את כלל חברי התנועה שנפגשו אחת לחצי שנה. זה הגוף שבחר את חברי הרשימה ואת חברי הסיעה המורחבת. חבר תנועה הוגדר כמי שהשתתף בחמש פעילויות במשך תקופת זמן מוגדרת. ניסיונות לגיוס דמי חבר מכלל חברי התנועה נכשלו ובפועל חברי הסיעה לא שילמו דמי חבר במהלך כל הקדנציה. מספר חברי התנועה נע בין 200 איש בתחילת הקדנציה ל-30 איש לפני מערכת הבחירות החדשה.

סיעה מורחבת – גוף שהוקם לאחר הבחירות על ידי האסיפה וכלל את חברי הרשימה המלאה (כ-30 איש) ורכזי פורומים. הסיעה המורחבת נפגשה אחת לחודש, לפני ישיבת המועצה בכדי לדון בהצעות לסדר, שאילתות ופעילויות אחרות. ישיבות הסיעה היו פתוחות לכלל חברי התנועה. בפגישות הראשונות נכחו כ-60 משתתפים, אך עם הזמן הצטמצם מספר המשתתפים עד לכ-30.

סיעה בפועל – גוף המורכב מחברי המועצה המכהנים ומחברי המועצה הנכנסים ברוטציה.

קבוצה זו נפגשה לעיתים קרובות והיוותה את הפורום הבכיר ביותר בתנועה.

מזכירות – גוף שאמון על הניהול בפועל של התנועה, בדגש על גיוס חברים ומעקב אחר פעילויותיהם, גזברות וכינוס ישיבות הסיעה המורחבת. המזכירות הורכבה מפעילים שלא היו חברי רשימה ונבחרו לתפקיד על ידי הסיעה המורחבת.

פורומים – קבוצות פעילים שפעלו יחד לקידום נושאים או אזורים. הפורומים הוקמו במקור לפני הבחירות וחלקם המשיך להתקיים גם לאחריהן, במגוון נושאים: דמוקרטיה תנועתית, דמוקרטיה עירונית, קיימות, דיור, חינוך גיל הרך, תרבות, חיי לילה. רכזי הפורומים היו בעלי זכות הצבעה בישיבות הסיעה המורחבת בתנאי שהוכיחו שקיימת פעילות רצופה בפורום אותו ייצגו.

עם הזמן, הצטמצם היקף הפעילות למספר קטן יותר של פורומים שפעלו במתכונת של קידום קמפיינים ציבוריים בשיתוף עם ארגונים אזרחיים אחרים. דוגמא לכך מהווים פורום הסטודנטים שהוביל מהלך להנחת ארנונה לסטודנטים, פורום חינוך שפעל למען בית ספר עיוני בדרום העיר וקמפיין "מהיר בעיר" לקידום תחבורה ציבורית בעיר אשר גיבש תכנית תחבורה ייחודי שזכה לביטוי גם בכנסים ממלכתיים ובכנסת. לאחר ארבע שנות פעילות, כשנה לפני הבחירות, הפורום היחיד שעדיין פעל היה פורום דרום, שהורכב מפעילי התנועה משכונות המצוקה בדרום תל אביב.

פעילי התנועה טוענים שהסיבה להתדלדלות קשורה בשני גורמים: הראשון קשור בכך שהסיעה הייתה באופוזיציה, מה שפגע בפעילות הפורומים והביא לכך שפעילים חשו שהדיונים אינם פרודוקטיביים, בעיקר מכיוון שרעיונות שהעלו וקודמו בדיוני המועצה לא קיבלו את תמיכת העירייה. הגורם השני קשור לכישלון המחאה החברתית, שכן רבים מהפעילים הוותיקים של 'עיר לכולנו' היו מעורבים במחאה ודעיכתה פגעה במוטיבציה שלהם לפעילות פוליטית נוספת. עם זאת, מהרגע שהתנועה נכנסה לתקופת בחירות הוקמו חלק מהפורומים מחדש, והחל מהלך לגיוס מחודש של חברים לתנועה. לבסוף, בבחירות הפנימיות שהתקיימו לפני הבחירות למועצת העיר, השתתפו כ-180 איש, כמעט פי שניים מהמספר שהשתתף בבחירות הפנימיות ב-2008.

לסיכום, המודל של 'עיר לכולנו' מהווה התגלמות מיטבית של מפלגה עירונית דמוקרטית. בשל מעמדה האופוזיציוני, אי הקצאת משאבים לריכוז הפעילות וביזור רחב מדי של פעילות ופעילים, המערכת התקשתה לתפקד באופן תקין לאורך זמן. אך למרות תקופות

הדעיכה, הצליחה המפלגה לייצר רצף של פעילות מפלגתית ולדאוג לשימור מאות פעילים בין מערכות הבחירות.

סיכום

העובדה שלמפלגה עירונית אין ישות משפטית המוגדרת בחוק הישראלי פוגעת באופן מהותי ביכולת של סיעות עירוניות להקים מנגנונים תנועתיים ברורים. במצב מגביל זה, נאלצות הסיעות לפעול תחת מגבלות כספיות חמורות ומאמץ ארגוני מתמיד לחפש דרכים יצירתיות להתמודדות עם ההיבט הפיננסי. הפיתוי לחבור למפלגה ארצית או לפעול ללא בסיס קהילתי הוא גדול ובפירוש מהווה אפשרות קלה ונוחה ביותר מבחינה ארגונית ולעיתים גם פוליטית. אולם בכך בדיוק טמון אחד הכשלים העמוקים המובנים בתוך המערכת הפוליטית המקומית בישראל, שכן היעדרן של מפלגות עירוניות מהשדה הפוליטי פוגע בדמוקרטיה העירונית ומייצר הנהגה פוליטית ללא ACCOUNTABILITY או גיבוי קהילתי בר קיימא. תופעה זו פוגעת באמון הדל שנותר בקרב הציבור כלפי מערכת זו.

במסמך זה ביקשנו להציע מגוון דרכים יצירתיות להקמת קהילה פוליטית שתצליח לעמוד במבחן הזמן ובאתגרים הפנימיים והחיצוניים המוצבים תדירות לאורך הדרך. קל יחסית להקים ארגוני מתנדבים ולייצר מנגנונים דמוקרטיים שפועלים בצורה אפקטיבית לטווח קצר, למאבקים ציבוריים חברתיים ממוקדים ולמשך שנים מעטות. החוכמה היא לבנות תנועה עירונית המושתתת על יסודות מוצקים המאפשרים המשכיות ורלבנטיות לעשרות שנים. חשוב לזכור, כי בחינת הצלחתה של קהילה פוליטית מקומית מוגבלת ביותר כאשר הזמן הנתון הוא בין שתי מערכות בחירות ומתאפשרת באופן מהימן יותר רק בקנה מידה של למעלה מעשור.

מחשבות

Handwriting practice lines consisting of horizontal dashed lines on a white background.

www.shaharit.org.il